

Ірина РАДЕЦЬКА,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту освіти ВІППО;
Ігор ОСТАПІОВСЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту освіти ВІППО

Менеджмент уроку в інклюзивному класі

Розглянуто мету інклюзивного навчання з позиції Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків. Визначено та детально проаналізовано функції менеджменту уроку в інклюзивному класі. Окреслено ключові аспекти діяльності педагога під час проведення уроку в інклюзивному класі, надано практичні рекомендації щодо його самоорганізації.

Ключові слова: менеджмент, функції менеджменту, інклюзивний клас, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами.

Iryna Radetska, Ihor Ostapiovskyi. Lesson Management in an Inclusive Class.

The purpose of inclusive education is considered from the perspective of the International Classification of Functioning, Disability and Health of Children and Adolescents. The functions of lesson management in an inclusive class are defined and analyzed in detail. The key aspects of the teacher's activity during a lesson in an inclusive class are outlined, and practical recommendations for its self-organization are provided.

Keywords: management, management functions, inclusive class, inclusive education, children with special educational needs / children with disabilities.

Постановка проблеми. З огляду на особливості організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) в умовах реформування української освіти, кожний педагог повинен опановувати не лише нові знання та вміння у галузі сучасної педагогіки (розвивати інклюзивну компетентність зокрема), а й у галузі сучасного менеджменту освіти та освітніх інновацій. Мова йде про менеджмент уроку в інклюзивному класі.

Важливість розуміння та чітке виконання педагогами, які викладають нині в інклюзивних класах, усіх функцій менеджменту уроку є передумовою ефективної організації інклюзивного навчання в закладах освіти. Основна мета індивідуалізації освітнього процесу полягає у максимальному розкритті потенціалу дитини, забезпеченні прогресу її розвитку, участі в соціальному середовищі й водночас своєчасному та ефективному втручанні задля корекції. Дійовий спосіб, у який можливо це реалізувати в ЗЗСО, – створення індивідуальної моделі підтримки дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

Усі діти мають сильні й слабкі сторони. Педагогам, які викладають в інклюзивних класах, важливо навчити дітей використовувати їх сильні сторони для компенсації тих моментів, де вони відчувають труднощі. Багато дітей можуть перевершити наші очікування, якщо будуть отримувати необхідну любов і підтримку, якщо їм буде створено умови для

реалізації їхнього потенціалу. Деяким дітям навіть зі складними труднощами вдається досягнути успіху завдяки підтримці як з боку їхніх сімей, так і з боку педагогів. Навчання й виховання ведуть за собою розвиток і соціалізацію дітей з ООП [1].

Метою нашого дослідження є надання практичних рекомендацій педагогам щодо виконання ними функцій менеджменту уроку в інклюзивних класах та самоорганізації їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення питань інклюзивного навчання та технологій його впровадження в умовах сьогодення займається низка вітчизняних учених, зокрема: В. Бондар, Л. Будяк, А. Колупаєва, Ю. Найда, Т. Сак, М. Семаго та ін. У наукових працях І. Горбенко, Е. Данілавичюте, В. Засенко, С. Миронова, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет та ін. розкрито проблеми залучення осіб з ООП до навчання в закладах загальної середньої освіти і надання корекційно-розвиткових послуг в умовах інклюзивної освіти та соціалізації в суспільство.

Ми поділяємо думку українського вченого в галузі спеціальної педагогіки, дійсного члена НАПН України, президента Асоціації корекційних педагогів України В. М. Синьова, що успіх у діяльності – необхідна умова фізичного й психічного розвитку дитини з ООП. Якщо під час інклюзивного навчання не враховуються особливості розвитку дитини, тоді вкрай важко відбувається закріплення позитивних результатів навчання.

Виклад основного матеріалу. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей світу, ґрунтується на тому, що всі діти, в тому числі з ООП, – цінні й активні члени соціуму. Тому організація діяльності всіх педагогів, які викладають в інклюзивних класах, повинна будуватися на таких складових інклюзивного навчання, як інклюзивна культура, інклюзивна політика та інклюзивна практика.

Важливий документ, що забезпечує спільне розуміння інвалідності та є основою міжвідомчого підходу (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист), – Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ ДП).

МКФ ДП використовують як підґрунтя для розвитку системи реабілітації, раннього втручання та інклюзивної освіти, тобто для розроблення державної політики у сфері освіти, здоров'я і соціального захисту. Функціонування й обмеження життєдіяльності розглядаються через МКФ ДП як взаємодія між навколишнім середовищем та станом здоров'я людини, що надає можливість ефективного планування послуг для людей з інвалідністю.

Важливо розуміти життєву ситуацію, у якій перебуває дитина. З огляду на цей міжнародний акт мету інклюзивного навчання можна подати в такий спосіб (рис. 1):

Рисунок 1. Мета інклюзивного навчання з позицій Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків [2]

Суть будь-якої цілеспрямованої діяльності, зокрема менеджменту, проявляється у функціях (від лат. *functio* – обов'язок, коло діяльності, призначення, роль). Функції менеджменту уроку в інклюзивному класі такі ж самі, як і функції загального управління: **планування, організація, мотивація, координація, контроль** (розробник теорії адміністративного процесу Анрі Файоль). Розглянемо кожну з цих функцій.

Як спланувати урок в інклюзивному класі та сприяти формуванню пізнавального інтересу учнів?

Планування як функція менеджменту уроку в інклюзивному класі – це розробка змісту та послідовності дій, спрямованих на досягнення запланованих цілей управління.

Основна вимога до проведення уроку в інклюзивному класі – потреба у систематичних змінах діяльності, аби уникнути виснаження та послаблення уваги учнів. Тому при плануванні варто дотримуватися чіткого алгоритму, який передбачає чергування активної роботи з відпочинком й обов'язкове використання наочних засобів. Зважаючи на це, діти стають більш організованими та дисциплінованими.

Схема уроку в інклюзивному класі орієнтовно має такий вигляд: повторення раніше вивченого матеріалу; поетапне пояснення нового матеріалу; повторення учнем інструкції та дозоване виконання завдання; спеціальне оцінювання рівня навчальних досягнень.

На етапі планування уроку педагогові необхідно враховувати, що у більшості дітей з ООП:

- слабка пам'ять: матеріал варто подавати невеликими «дозами» і проводити його багаторазове повторення. Задля цього потрібно використовувати різноманітні прийоми та види робіт на закріплення вивченого матеріалу, застосовувати дидактичні ігри;
- низька активна увага, тому слід застосовувати наочний матеріал та чергувати види діяльності (більш складні завдання чергувати з легшими);
- перевага конкретно-наочного мислення: необхідно застосовувати зрозумілу яскраву наочність (предметні картинки, рахунковий матеріал, малюнок-схему до задачі тощо);
- знижений темп роботи та працездатності: потрібно коригувати обсяг завдань, їх кількість та рівень складності;
- відсутність достатніх навичок самостійної роботи: потрібен постійний контроль за виконанням ними завдання (щоб вони не втрачали уваги та напряду діяльності).

Організація та проведення уроку в інклюзивному класі. Функція організації – це процес систематичного коригування багатьох завдань і взаємин між людьми, що їх виконують. Організація будь-якого технологічного процесу складається зі структурної організації та організації самого процесу. З огляду на це, ключовими аспектами діяльності педагога під час проведення уроку в інклюзивному класі є [3; 4]:

1. Враховування потреби дітей в освітньому процесі (рис. 2).

Рисунок 2. Піраміда потреб А. Маслоу [2]

2. Враховування особливості НУШ: позитивна педагогіка, проактивне мислення, презумпція талановитості дитини (рис. 3).

Рисунок 3. Особливості НУШ в інклюзії [2]

3. Застосування особистісно орієнтованого підходу – підлаштовувати до рівня кожної дитини навчальну програму, завдання, освітнє середовище таким чином, щоб вони були доступні, зрозумілі й цікаві учню, щоб кожна дитина хотіла опанувати матеріал. Для цього педагог має гнучко використовувати педагогічні форми, методи і прийоми з урахуванням самопочуття, настроїв, інтересів, можливостей здобувачів освіти.

4. Використання діяльнісного аспекту у вихованні дітей з ООП, зокрема: виконання доручень з урахуванням здібностей, можливостей, інтересів; спільна (інтерактивна) діяльність; дослідницька діяльність; спільне емоційно насичене кероване дозвілля (емоції допомагають пізнавати нове, розуміти інших людей, мотивують до дій); залучення дитини з ООП до надання допомоги / підтримки іншим одноліткам.

5. Дотримання принципів і стратегій універсального дизайну в сфері освіти й розумного пристосування під час підготовки та проведення виховних заходів. Універсальний дизайн – це

створення особливого освітнього середовища, де кожна людина навчається «по-своєму», цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень.

6. Практикування скаффолдингу. Сенс цієї методики полягає у створенні умов для підвищення успішності кожного здобувача освіти. Відповідно до моделі «навчання веде за собою розвиток» те, що сьогодні дитина робить у співпраці з педагогом, завтра вона зможе робити самостійно. Навчання виявляється найбільш плідним тільки тоді, коли воно відбувається в межах періоду, що визначається «зоною найближчого розвитку» (Л. С. Виготський). Цей період називають сензитивним. Дитина має вчитися у «зоні найближчого розвитку», тобто робити все, що їй цікаво, але за підтримки педагога. Існує декілька видів підтримки:

- вербальна може бути не лише прямою (заохочення), а й загальною, не адресною (наприклад, застосовуйте фрази «Увесь клас скоро впорається», «Це не так складно, як здається»);
- підказки через міміку, жести, вказівки, рухи тіла;
- фізична підтримка (наприклад, можна писати, малювати чи конструювати щось разом з учнем «рука в руці»).

Цей процес дає можливість дитині виконати завдання або досягти цілей, які за межами її індивідуальних зусиль чи можливостей.

Формування позитивної мотивації до навчання. Теоретично мотиваційний процес складається зі стадій виникнення фізіологічних, психологічних або соціальних потреб, шукання шляхів задоволення чи пригнічення або непомічання потреб, визначення напрямів дій, виконання дій, одержання винагороди за виконану дію, усунення потреб. На нашу думку, виникненню внутрішніх спонукань до навчання у дітей з ООП можуть посприяти:

- нетрадиційна форма уроку;
- різноманітні прийоми (цікаві вправи, гра, ілюстрації, кросворди, драматизація, завдання-жарту тощо);
- організація різних видів і форм діяльності, чергування усної та письмової роботи;
- фізкультурні хвилинки;
- залучення до оцінювальної діяльності та формування у школярів адекватної самооцінки;
- спокійний тон педагога на уроці, взаємоповага та взаєморозуміння;
- застосування методу заохочення, налаштування на успіх;
- повага до результатів діяльності дітей у поєднанні з розумною вимогливістю.

На уроках педагоги можуть застосовувати різноманітні техніки візуальної подачі інформації,

в тому числі цифрові сервіси та онлайн-ресурси: буктрейлер, гіфки і соціальні мережі, інтелек-карти, інтерактивні книги й підручники, інтерактивні стрічки часу, інтернет-меми, лепбуки, хмари слів та ін. Це урізноманітнить освітній процес, а для дітей з вадами слуху – прекрасна можливість бачити перед очима текст, щоб не пропустити важливі деталі.

Педагогам радимо використовувати спеціальні шрифти у роздаткових матеріалах чи презентаціях. Якщо у класі є діти з дислексією та різними типами інвалідності, варто застосовувати спеціальні шрифти (наприклад, *Comic Sans, Ariel, Trebuchet MS, Myriad Pro, Geneva*). Також не використовуйте занадто яскравий білий фон, віддайте перевагу кремовому чи подібним. Це суттєво полегшить дітям читання та сприйняття матеріалу.

Головне завдання **координації** як функції менеджменту уроку в інклюзивному класі – виконання впорядкованої, узгодженої в часі та просторі роботи всіх ланок управління шляхом установлення раціонального обміну інформацією. Це забезпечує необхідний рівень співпраці учасників, узгодженість і єдність їх спільних дій і тим самим спрощує реалізацію всіх інших функцій. Координація може здійснюватися формальними і неформальними методами.

Отже, вкрай важливо педагогам, які викладають в інклюзивних класах, ефективно співпрацювати на засадах педагогіки партнерства з усіма учасниками команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП (асистент учителя, практичний психолог, соціальний педагог, логопед, корекційний педагог, учитель-дефектолог, учитель лікувально-фізичної культури, батьки дитини, працівник інклюзивно-ресурсного центру, соціальні партнери тощо).

Контроль навчальних досягнень дітей з ООП.

Контроль – управлінська функція, в завдання якої входять кількісна та якісна оцінка й облік результатів роботи. Під час оцінювання рекомендується: використовувати індивідуальні шкали оцінок (формувальне оцінювання) відповідно до успіхів та докладених зусиль (портфоліо); акцентувати увагу на досягненнях; дозволяти

переробляти завдання, з якими дитина не впоралася, та оцінювати їх.

Рекомендуємо розробляти комунікативний паспорт. Цей документ дозволить педагогам орієнтуватися на досягнення дитини та враховувати її індивідуальність. Разом із дитиною з ООП та її батьками визначте інтереси, здібності, хобі, неприємні або страхи, зручні способи комунікації та систематизуйте їх за розділами. Варто прикрасити паспорт малюнками, піктограмами, фотографіями тощо.

Основні завдання педагогів у навчанні та вихованні дітей з ООП є [5]:

- підвищувати самооцінку дитини;
- формувати активну життєву позицію, впевненість у своїх силах;
- розвивати самостійність та життєтворчість;
- передбачити можливість актуалізації психічних резервних можливостей, формування на їх основі адекватної поведінки за рахунок творчої діяльності;
- створити умови для розвитку кожної дитини, надати можливість реалізувати та вдосконалювати досягнення;
- заохотити до здобуття дітьми знань, умінь і навичок, необхідних для їх соціалізації й подальшої самореалізації.

З огляду на викладене вище, ми дійшли **висновку**, що функціональний розподіл процесу управління уроком в інклюзивному класі має важливе значення, адже педагог чітко визначає цілі, завдання та напрямки своєї професійної діяльності. Окрім того, правильне виділення функцій менеджменту уроку в інклюзивному класі, їх розуміння дозволяє педагогам об'єднувати схожі за характером роботи в одну ланку управління. Це спрощує структуру і полегшує координацію їх професійної діяльності.

Основними завданнями педагогів, які викладають в інклюзивних класах в умовах сьогодення, є: створення безпечного інклюзивного освітнього середовища; забезпечення умов для успішності всіх учнів класу; сприяння участі й діяльності, набуттю компетентностей кожною дитиною.

Використані джерела

1. Абетка інклюзивності і толерантності : науково-популярне вид. / ГО «Соціальна синергія». Київ : Теза, 2020. 30 с.
2. Класний керівник інклюзивного класу: актуальні питання в умовах війни. URL: <https://drive.google.com/file/d/1a2mCsjo1D5kUIHochmxzUKn8Xq3-V3Zq/view>
3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова КМУ від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-D0%BF#Text>
4. Про організацію 2024/2025 навчального року в закладах загальної середньої освіти. Лист МОН України № 1/15281-24 від 23.08.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-orhanizatsiiu-20242025-navchalnoho-roku-v-zakladakh-zahalnoi-serednoi-osvity>
5. Про організацію освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами у 2024/2025 навчальному році. Лист МОН України № 6/679-24 від 03.09.2024. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-orhanizatsiiu-osvitnoho-protsesu-osib-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy-u-20242025-navchalnomu-rotsi>